

Kur'an'da Kıyamet ve Âhiretle İlgili Konuların Hıvâr Üslubuyla Takdimi

Presentation of Issues Related to the Doomsday and the Hereafter in the Qur'an with a Dialogue Style

Dr. Öğr. Üyesi Bekir YILDIRIM

Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Karatekin University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetorics

Cankiri, Turkey

bekiryildirim@karatekin.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7898-794X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Yıldırım, Bekir. "Kur'an'da Kıyamet ve Âhiretle İlgili Konuların Hıvâr Üslubuyla Takdimi".

Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi 2 (Haziran 2022), 75-107.

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Bekir Yıldırım).

Yayıncı / Published by: Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi/ Cankiri Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Öz

Dil insanlarla iletişimi sağlayan en önemli ögedir. Muhataba mesaj iletilirken tek tip bir üslup kullanılmayabilir. Çünkü hedef kitlenin muktezayı hali farklılık arz edebilir. Kur'ân-ı Kerîm de insana hitap eden bir kitap olması nedeniyle hedef kitleye mesajını ulaştırırken tek tip bir anlatım tarzı kullanmamıştır. Yerine göre mesajını istifham, kase, nida tasvir ve hıvâr (diyalog) üsluplarıyla ulaştırmıştır. Kıyamet ve âhirete dair konularda da Kur'ân'ın farklı üsluplar kullandığı görülmektedir. Sık kullanılan bu üsluplardan biri de hıvâr üslubudur. Diyaloglar kimi yerde cennetlikler arasında kimi yerde suçlular arasında bazen de iki grup arasında ya da bunlarla melekler arasında geçmektedir. Yine hıvârlar ikili diyalog veya tek taraflı monolog şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmayla şu sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır: 1-Hıvâr üslubu Kur'ân-ı Kerîm'de niçin çokça kullanılmıştır? 2-Hangi tür hıvâr çeşidi kullanılmış ve kullanılan hıvâr üslubunun özellikleri nelerdir?

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Hıvâr Üslubu, Kur'ân-ı Kerîm, Kıyamet, Ahiret

Abstract

Language is the most important element that enables communication with people. A uniform style is not used when conveying a message to the addressee. Because the situation of the target audience differs. Since the Qur'an is a book that appeals to human beings, it did not use a uniform narrative style while conveying its message to the target audience. According to his place, he conveyed his message with the styles of questions, sacrament, shouts, descriptions and hivar (dialogue). It is seen that the Qur'an uses different styles in matters related to the Doomsday and the Hereafter. One of these frequently used styles is the chivar (dialogue) style. Dialogues sometimes take place between the people of heaven, sometimes between

criminals, and sometimes between two groups or between them and angels. Again, dialogues appear in the form of a bilateral dialogue or a one-sided monologue. With this study, the following questions were tried to be answered: 1-Why was the Khivar style used so much in the Qur'an? 2-Which type of (khivar) dialogue was used and what are the characteristics of the used khivar style

Keywords: Arabic Language and Literature, Dialogue Style, The Qur'an, Doomsday, Hereafter

Giriş

İnsanlara herhangi bir mesajı iletirken onları harekete geçirecek faktörleri kullanmak gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm de insanları doğru yola ulaştırmak maksadıyla gönderilmiş bir kitaptır. Bu kapsamda muhataplara verilmek istenen mesajın etkili bir şekilde ulaşması için dil ve edebiyata ait enstrümanlar kullanılmıştır. Muktezayı hale göre haber ve inşa cümleleri kullanıldığı gibi anlatımı daha etkili kılmak için yerine göre beyana ait sanatlardan teşbih, kinaye istiare vb. sanatları da kullanılmıştır. Yani anlatım tek bir çeşit üzerine yapılmayıp, hedeflenen amaçlar doğrultusunda çeşitli yol ve yöntemler kullanılmıştır.¹

Kıyamet ve âhirete dair konularda da Kur'ân'ın farklı üsluplar kullandığı görülmektedir. Çokça kullanılan üsluplardan biri de hıvâr üslubudur. Çünkü bu üslub sadece edebiyatçıların eserlerindeki kahramanlarını konuşturarak metinlerini zenginleştirdiği bir yöntem değildir. Aksine bu yöntem dini, felsefi ve tasavvufi eserlerde de kullanılan bir anlatım tarzı olmuştur. Din ve felsefeye dair konular karşılıklı konuşma yönteminden istifade edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.²

Âhirete ve kıyamete dair konularda diyaloglar kimi yerde cennetlikler arasında kimi yerde ateştekiler arasında bazen de iki topluluk arasında ya da bunlarla cennet,

¹ Hüseyin Abbas, *Kasasul-Kur'âni'l-Kerim* (Ürdün: Daru'n-Nefâis, 2010), 47.

² Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları 1* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001), 276.

cehennem görevlileri arasında geçmektedir. Yine hıvârlar diyalog veya monolog şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır: 1- Diyalog üslubu Kur’ân-ı Kerîm’de Âhirete ve kıyamete dair konularda niçin fazlaca kullanılmıştır? 2-Bahse konu olan âyetlerde hangi diyaloglar kullanılmış ve kullanılan diyalogların özellikleri nelerdir?

Ahmet Erdinçli tarafından “*Kuran Diyaloglarında Üslûp Çeşitleri*” isimli makale kaleme alınmıştır. Araştırma âhiret ve kıyamete dair konularla sınırlandırılmadığı gibi diyaloglar soru-cevap, tekrar, tartışma, kıssa anlatma vb. üslublar açısından ele alınmış ve dil ile ilgili değerlendirmede bulunulmamıştır.³

İshak Rahmânî tarafından “*Dirâse an Üslûbi'l-Hivâr fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*” isimli bir çalışmayı ele almıştır. Âhiret ve kıyamete dair konularda geçen diyaloglar yerine başka konulardaki hıvârları ele almış ve diyaloglardaki ifadeleri dil açısından değerlendirmemiştir.⁴

Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikli olarak hıvârın sözlük ve terim anlamı, hıvârla ilişkili görülen kavramlar ve hıvârın önemi üzerinde durulacak, daha sonra konuyla ilgili Kur’ân-ı Kerîm’den örnekler verilecektir.

1. Hıvârın Sözlük Anlamı

Hıvâr kavramı h-v-r (حور) sülasi kökünden türemiş (حاور) sülasi mezidinin (حاور/يحاور/محاورة\حوار) masdarıdır. *Lisanü'l-Arab*'ta hıvâr, cevap verme, karşılıklı konuşma, söz ve kelamın karşılıklı tekrarı olarak zikredilmektedir. Konuyla ilgili şu örnek verilmektedir: Biri sana cevap verdiğinde “*Ben ona konuştuğum dersin.*”⁵ Hıvârın

³ Ahmet Erdinçli, “*Kuran Diyaloglarında Üslûp Çeşitleri*” Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4/ 1 (Haziran -2016), 81-100.

⁴ İshak Rahmânî, “*Dirâse an Üslûbi'l-Hivâr fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*” al-Nur Academic Studies on Thought and Civilization 4 (2011- Temmuz), 44.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1993) , “hvr” 4/217-218.

sözlüklerdeki kullanımına diğer bir örnek *el-Mu'cemu'l-Vasît*'tir. Orada bu sözcük hakkında şu açıklama yer almaktadır: “Döndü, aralarında kelamı döndürdüler ve tartıştılar.”⁶ Sözlüklerden anlaşılan hıvâr, kelamın dönüp dolaşması, diyalog içinde olanların birbirine cevap vermesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de hıvâr kelimesi üç yerde geçer, Kehf Sûresi 34 ve 37. âyetlerde (حَاوِرٌ) ; Mücâdele 1. âyette ise (تَحَاوَرُوا) şeklinde geçmektedir. Kehf Sûresindeki (حَاوِرٌ) kelimeleri muhataba cevap verme kelamı tekrarlama anlamındadır.⁷ Mücâdele Sûresi 1. âyetteki (تَحَاوَرُوا) kelimesi karşılıklı olarak konuşma demektir.⁸

2. Hıvârın Terim Anlamı

Hıvâr, öykü anlatımı, tiyatro vb. türlerde iki veya daha çok kişi arasında geçen konuşmadır.⁹ İki kişi veya daha çok kişinin aralarında tartıştıkları bir konu hakkında uygun bir netice elde etmek için görüşlerini aktarma işidir.¹⁰ İki taraf veya taraflar arasında sözün tashihi, doğrunun tespiti, şüphelerin giderilmesi, söz ve görüşlerdeki yanlışların düzeltilmesi maksadıyla yapılan tartışmadır.¹¹ İki kişi veya iki grup arasında eşit olarak biri diğerini etkilemeksizin her türlü husumet ve taassuptan uzak aralarında yaptıkları münakaşadır.¹² Yukarıda zikrettiğimiz tariflerin hepsi genel manada hıvârı iki kişi veya daha çok kişinin arasında geçen konuşma olarak belirtmektedir. Aralarındaki fark ise bu yöntemin ayrıntıları üzerinde olmaktadır.

⁶ İbrahim Mustafa vd. , *el-Mu'cemu'l-vasît* (Kahire: Daru'd-Da'vâa, ts.), “hvr” 1/205.

⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 4. Baskı, 1981),191,192.

⁸ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, thk. Beşşar Ahmed Mâruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994) ,7/238.

⁹ İbrahim Mustafa vd. , *el-Mu'cemu'l-vasît*, “hvr” 1/205.

¹⁰ Muhammed Şemsettin, *el-Hıvâr Âdâbüh ve Müntalegâtüh ve terbiyetü'l-ebnaî aleyh* (Riyad Merkezü'l-Melik Abdülazîz li'l-Hıvârî'l-Vatanî 2007), 11.

¹¹ Salih b. Abdullah b. Hamid, *Usulü'l-hıvâr ve âdâbüh fi'l-İslam* (Cidde, Daru'l-Menara, 1994), 6.

¹² Muhammed Şevir-Abdullah Sakhan, *el-Kavaidü'l-hıvârî'l-Fa'al* (Riyad, Mektebetü'l-Melik Fehd, 2010), 11.

Türkçede ise hıvâr anlamına gelen Fransızcadan geçme olan diyalog kelimesi kullanılır. İki veya daha çok kişi arasında geçen sözlü iletişime diyalog denir.¹³ Hıvâr veya diyalog tek taraflı gerçekleşirse monolog gerçekleşmiş olur. Monolog bir kişinin bir gruba veya karşısındaki muhataba fikirlerini aktarması, muhatapların ise onu dinlemesidir.¹⁴ Ele aldığımız âyetlerin bir kısmında monolog yönteminin de kullanıldığı görülmektedir.

3. Hıvârla İlişkili Kavramlar

Bu kavramlar cedel ve münazaradır.

1-Cedel: *Esasü'l-Belağa*'da ipi kıvrırma, evirme, saplamak, yaralama, birleştirme, bir şeyi yere atma anlamlarına gelir.¹⁵ *Lisânü'l-Arab*'da, delili delille karşılaştırma, mücadele, münazara, karşılıklı atışma, tartışmanın şiddetlenmesine cedel denir.¹⁶ Cürcânî (ö. 816/1413) *Ta'rifât*'ta cedeli şöyle açıklamaktadır: Kişinin hasmının bozuk düşüncesini delille reddetmesidir. Bazıları hıvâr ve cedeli aynı görür bu doğru değildir.¹⁷ Çünkü hıvâr delilin karşılaştırılması, tartışılmasıdır. İkna yoluyla taassup ve husumetten uzak hakikate ulaşmak için belli hedefler gerçekleştirmek nedeniyle belli bir konu etrafında iki kişi veya daha çok kişi arasında geçen konuşmadır. Cedel de ise taassup yoluyla görüşünü zorla dayatma vardır.¹⁸

Cedel, muhalifimize fikrimizi kabul ettirmek için yapılır. Başlangıçta normal bir akışta başlayan tartışma daha sonra fikri saldırıya dönüşür. Psikolojik ve sözlü

¹³ Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, (İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992), 98. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları 1* (İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş, 2001), 276.

¹⁴ Ziya Ünsel, *Hitâbet Sanatı ve Meşhur Hatipler* (İstanbul: Fuad Gücüyener Yayınları, 1950), 5-6.

¹⁵ Zemaşerî, *Esâsü'l-Belağa*, thk. Muhammed Basil Uyûnû's- Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998) "cdl" 1/126.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l -Arab*, "cdl" 11/105.

¹⁷ Salih b. Abdullah b. Hamid, *Usulü'l-hıvâr ve âdâbühu fi'l-İslam* (Cidde, Daru'l-Menâra, 1994), 6.

¹⁸ Muhammed Şemsettin, *el-Hıvâr Âdâbühu ve muntalegatühü ve terbiyetü'l-ebnâi aleyh*, 18.

gerginlik meydana gelir. Burada amaç galip gelmektir. Hıvârda da fikrini ve akidesini kabul ettirme vardır. Fakat cedel gibi gerginlik yoktur. Cedelin hıvârdan farklı olduğu yönlerden bir diğeri de konunun farklı mecralara kayma durumudur. Hıvârda ise konuşmalar farklı mecralara kaymaz, genellikle aynı minval üzerinde devam etmektedir. Yine cedelde bulunan kişiler birbirlerine muhaliftir, fakat hıvâr da bulunanlar ise dost olduğu gibi muhalif de olabilirler.¹⁹ Hıvâr her ne kadar münakaşayı içerse de konuşmayı faydalı hale getirmek için soru ve cevap yoluyla fikri izah etmeyi amaçlar.²⁰

Fahreddîn er-Râzî cedel hakkında farklı düşünmekte ve onu hak ve batılı savunma diye ikiye ayırmaktadır. Hakkı söylemek ve savunmak peygamberlerin mesleğidir. Örneğin Neml Sûresi 125 âyette Rabbimiz peygamberimize hitaben şöyle demektedir: (وَجَادِلْهُمْ بَالْتِي هِيَ أَحْسَنُ) “Onlarla en güzel şekilde mücadele et.” Batılı savunmaya yönelik cedele örnek ise Hûd Sûresi 32 âyette kâfirlerin “Ey Nûh! Bizimle gerçekten tartıştın.” (قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا) demelerini örnek verir ve âyetteki (جَادَلْتَنَا) fiilini batılı savunmak olarak yorumlar ve bu kınanmış bir cedeldir der.²¹

2-Münazara: Münazara en az iki kişinin felsefi, ilmi siyasi, kültürel konularda görüşünü ispatlamak; hasmının görüşünün geçersiz olduğunu ortaya koymak için yaptığı sözlü düellodur.²² Münazara edebiyatın özel bir çeşidi ve kendine has usulü ve kuralları olan bir edebi türdür. Önceden bir hazırlık araştırma safhası vardır. Münazarayı yöneten, gruptan birine cevaplaması için soru sorar. Sonra aynı sorunun tersi diğer gruba sorulur. Her grup fikrini savunan deliller getirip izleyicileri ikna etmek ister. Hıvâr ise kendiliğinden ortaya çıkar, önceden bir hazırlık olmaz.

¹⁹ Muhammed Hüseyin Fadlallah, *el-Hıvâr fi'l Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-Melik 5.Baskı,1996), 49,50.

²⁰ Fadlallah, *el-Hıvâr fi'l Kur'ân*, s52

²¹ Fahrettin er-Razî, *Mefatihü'l-ğayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi Tüراسil Arabi 1999), 27/486.

²² Ahmet Şayib, *el-Üslup*, (Kahire: Mektebetün'-Nahda li Mısıryye, 2003), 99.

Münazara bir topluluk karşısında olur, cedelde ise topluluk önünde olma şartı yoktur. Hivâr münazaradan faklıdır çünkü hivârda belli bir kural ve kaide yoktur. Münazaranın ise dört rüknu vardır: Sual, cevap, itiraz ve deliller.²³

Cedel ve münazara bazı hususlarda birbirine benzemektedir. İki türden de hakkı ortaya çıkarması beklenirken herkes kendi görüşünün doğruluğunu diğerinin yanlışlığını ispata çalışır. Hivâr ise bir şeyi ispatlamaktan ziyade karşılıklı fikir alışverişidir²⁴

4. Hivârın Önemi

Hivâr halklar ve şahıslar arasında kültürel alışverişin üslup çeşitlerinden biridir. Karakter gelişimi ve kişilerin karakterlerini ortaya çıkarmada önemlidir. Hivâr her şeyden önce başkalarını tanımanın en önemli araçlarından biridir. Fikirlerin ulaştırılması ve ikna için önemli araçlardan biridir. Güzel bir hivâr ediplerin, davetçilerin, mütefekkirlerin en önemli iletişim araçlarındandır. Bunu en güzel ve başarılı şekilde kullananlar peygamberler olmuştur. Onlar hivâr esnasında delillerin en kuvvetlisini, ifadenin en güzelini kelamın en etkilisini kullanmışlardır. Hivâr Allah'ın kelamını tebliğ ve yaymada, kâfirlerin ikna edilmesi ve yanlışta olanların hakikate yönelmesinde önemlidir.²⁵ Hivâr üslubunun en önemli işlevi gizli olanı açığa çıkarmak yani soyut olanı somutlaştırmaktır.²⁶

²³ Ahmed Tayyib, "Münazara", *Mevsûatü'l-mefâhimi'l-İslamiyyeti'l-âmme* (Mısır: Mısır: Meclisü'l- A'lâ Şüûni'l-İslamiyye, ts) ,1/14.

²⁴ Muhammed Ali b. eş-Şevkânî, *el-Fethu'l-Rabbânî min fetâve'l-İmami's-Şevkânî*, thk. Ebû Muhammed Subhî (Yemen, Mektebetü li Cebeli'l-Cedîd, ts), 6/2979.

²⁵ Yûsuf Ali Ferhâat, *Hivâr usulühü ve zavabitühü fi eseri daveti'l-İslamiyye*, Gazze: Câmîatü'l-İslamiyye Usulü'd-Din, 2005), 161.

²⁶ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları* 1, 276.

5. Hıvârda Amaç ve Gaye

Hıvârın amaç ve gayesi şöyle açıklanabilir:

1-Delili Ortaya Koymak: Hıvârdan maksat delili ortaya koyup söz ve görüşteki yanlışları düzeltmek ve şüpheleri ortadan kaldırmaktır. Doğru deliller vasıtasıyla hakikate ulaşmaya çalışmaktır.

2-Davet: Hıvâr kalpleri açmanın, nefislere ulaşmanın kılavuzudur. Bu konuda Nahl Sûresi 125. âyette şöyle denilir:

(ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ)

“(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.”

3-Görüşlerin Yakınlaştırılması: Hıvârın faydalarından biri de fikirlerdeki farklılıklar azaltılarak muhatapları buluşabilecekleri bir noktaya getirmektir. Bu durum kişilerin kavga veya nefret ortamından kurtulup sulha yaklaşmalarına vesile olur.²⁷

f-Hıvârı Etkin Kılan Unsurlar

Hıvârın iyi bir neticeye ulaşması hedefini gerçekleştirmesi için bazı unsurlar gerekmektedir. Bunlar: 1-Hıvârı yapanın kişisel özelliği 2-Hıvârdaki muhatabın kişisel özelliği 3-Rahat düşünmek için sakin bir ortam oluşturma 4-Hıvâr yapanların konu hakkındaki birikimleridir.²⁸

²⁷ Ömer Abdullah Kâmil, *Âdâbü'l-hıvâr ve kavâidü'l-ihtilâf* (Suudi Arabistan, Câmiâtü'l-İmam Muhammed İbn Suudiyye'l-İslamiyye), 6.

²⁸ Fadlallah, *el-Hıvâr fi'l Kur'ân*, 54

6. Kıyamet ve Âhiretle İlgili Âyetlerdeki Hıvâr Örnekleri

Hıvârlar iki taraflı diyalog veya tek taraflı monolog şeklinde görülmektedir. Günahkârların diyalogu, kendi aralarında, cennetliklerle, cehennemdeki görevli kişilerle, kendi organları ve Allah arasında geçmektedir. Cennetliklerin diyalogu kendi aralarında, cehennemliklerle ya da cennet görevlileri ile gerçekleşmektedir. Diyaloglar inşa cümlesinin çeşitlerinden ya soru ya emir ya da doğrudan haber cümlesiyle başlamaktadır.

6.1. Diyaloga Örnekler

6.1.1 Cennetlikler ve Cehennemlikler Arasında Hıvâr

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ
(فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ)

“Cennetlikler cehennemliklere: 'Biz Rabbimizin bize vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördük siz de Rabbinizin size vaad ettiğinin gerçek olduğunu gördünüz mü?' diye seslenirler. Onlar 'Evet' derler. O sırada bir seslenici 'Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir' diye seslenir.” el-A'râf 7/44

Âyette cennetlikler cehennemliklere seslenmekte ve aralarındaki diyalog soru şeklinde tezahür etmektedir. Cehennemliklerin yanıtı üzerine bir seslenici hükmü koymakta “Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.” demektedir. Münadi ile birlikte diyalogda yer alan kişi sayısı üç olmaktadır. Bu konu düz anlatımla “cehennemlikler inkâr ettiklerini görecekler” şeklinde diyalogsuz ifade edilseydi dinleyici üzerinde bu denli etkili olmayabilirdi. Çünkü bu üslupta dinleyici olayı gözü önünde yaşıyor gibi hissetmezdi. Diyalogda geçen (فهل وجدتم ما وعد ربكم حقا) sorusu dünya hayatındayken ahirette karşılaşacakları durumu inkâr eden kişilerden cevap almaktan ziyade alaya alma ve tahkir maksatlıdır.²⁹

²⁹ Abdurrahim Mahmud Yûsuf, *Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Mektebetu'l-Ğazâlî, 2000.),49.

6.1.2. Kıyamet Günü Mustazaf ve Müstekbirlerin Diyalogu

Örnek 1

وَبَرُّوْا لِلّٰهِ جَمِيْعًا فَقَالَ الضُّعْفَاءُ لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ (قَالَوْا لَوْ هَدَانَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا اَجْرٌ غَنَّا اَمْ صَبْرُنَا مَا لَنَا مِنْ مَّحِيْصٍ

“Onların hepsi; Allah'ın huzuruna toplanıp çıkarlar. Zayıflar büyüklük taslayanlara: Doğrusu biz; size uymuştuk. Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz? derler Onlar da: Allah, bizi doğru yola erdirtseydi; biz de sizi erdirtirdik. Şu halde artık sızlansak da katlansak da birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir yer yoktur, derler”. (İbrâhîm 14/21)

Âyette mustazaflarla müstekbirler arasında karşılıklı bir diyalog görülmektedir. Mustazaflar müstekbirlere “Doğrusu biz; size uymuştuk. Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?” diye bir soru sormaktadırlar. Bu sorunun amacı onlardan cevap almak değil onların acizliğini ortaya koymak ve onları kınamaktır.³⁰ Müstekbirler ise şöyle cevap vermektedirler: “Allah, bizi doğru yola erdirtseydi; biz de sizi erdirtirdik. Şu halde artık sızlansak da katlansak da birdir. Bizim için kaçıp sığınacak bir yer yoktur, derler.” Bu cevap dinleyiciye şu mesajı vermektedir: Sizin bugün körü körüne peşinden gittiğiniz liderler, azizler yöneticiler ve hâkimler sizi asla Allah'ın cezasından kurtaramayacaktır. O halde bugün sizin peşinden gittiğiniz kimselerin nereye gittiklerini ve sizi nereye yönelttiklerini iyi düşünmelisiniz.³¹

Örnek 2

(وَإِذْ يَتَحَاوَجُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعْفَاءُ لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ

“Ateşin içinde birbirleriyle tartışırken, güçsüzler, büyüklük taslayanlara: Doğrusu biz size uymuştuk, şimdi ateşin bir parçasını olsun bizden savabilir misiniz?” (el-Mü'min 40/47)

³⁰ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr*. (Beirut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 2/95.

³¹ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 2/546.

(قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ)

“Büyüklük taslayanlar: 'Doğrusu hepimiz onun içindeyiz. Allah kullar arasında şüphesiz hüküm vermiştir' derler.” (el-Mü'min 40/48)

Yukarıdaki hıvârda zayıflar müstekbirlere “Doğrusu biz size uymuştuk, şimdi ateşin bir parçasını olsun bizden savabilir misiniz?” demekteler. Güçlüler ise “Doğrusu hepimiz onun içindeyiz. Allah kullar arasında şüphesiz hüküm vermiştir” derler. Zayıflar, İbrahim Sûresinde müstekbirlere “Allah’ın azabını bizden savabilir misiniz?” derken burada “Ateşin bir parçasını engelleyebilir misiniz?” denilmektedir. Soru cevap almaktan ziyade müstekbirlerin bu işi yapamayacaklarını inkâr etmekte, yani onların ne kadar aciz olduğunu ortaya koymaktadır.³² Yine olayın muzari fiiller “يقول/يتحاجون” ile ifade edilmesi olayı dinleyenlere yaşıyormuş havası vermek için olabilir.³³ Müstekbirlerin cevabı olan 48.âyette ise olay “حکم” mazi fiili ve “قد” edatıyla anlatılmıştır. Verilen hükmün kesinlikle değişmeyeceğini vurgulamak için ifadenin mazi fiil ve “قد” edatıyla tekid edildiği söylenebilir. Çünkü Allah Teâlâ’nın mü’minlerin cennete, kâfirlerin cehenneme girişi hakkındaki hükmü kesindir. Bu hususta herhangi bir değişiklik olmayacaktır.³⁴ Gelecekteki bir olayın mazi fiille ifade edilmesi onun kesin bir şekilde gerçekleşeceğine işaretler.³⁵

³² Yûsuf, *Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur’ân*, 128.

³³ Hatîb el-Kazvînî, *el-Îzâh fi ‘ulûmi’l-belağa*, thk. İbrahim Şemsettin (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 31.

³⁴ Sâbûnî, *Safvetu’t-tefâsîr*, 3/105.

³⁵ Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhan fi ‘ulumi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Fadl İbrahim (Kahire: Dâru’t-Turâs, 1984), 3/231.

6.1.3 Allah Teâlâ'nın ve İlim Ehlinin Günahkârlarla Diyalogu

Örnek 1

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقِقُونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
(وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ)

“Sonra (Allah) kıyamet günü onları aşağılık kılacak ve diyecek ki: Haklarında (mü'minlere karşı) düşman kesildiğiniz ortaklarım hani nerede? Kendilerine ilim verilenler, dediler ki: Bugün, gerçekten aşağılanma ve kötülük kâfirlerin üstünedir.” (en-Nahl 16/27)

Rabbimiz ve ilim ehlinin günahkârlara kıyamet günü hitabı âyette yer almaktadır. Günahkârların herhangi bir cevabı zikredilmemekte olay Allah ve ilim ehli arasında geçmekte, günahkârların acizliği dinleyiciye bırakılmakta, kelimayı ayrıntıyla doldurulmamaktadır. Allah'ın günahkârlarla yaptığı konuşma “يَقُولُ/ يُخْزِيهِمْ” muzari fiilleriyle aktarılmakta; ilim verilenlerin günahkârlara hitabı ise “قَالَ” mazi fiiliyle zikredilmekte ve iltifat sanatı yapılmaktadır. “إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى” Günahkârların karşılaşacakları azap ise isim cümlesi ve (إِنَّ) tekidiyle anlatılarak azabın sürekliliği vurgulanmaktadır.

6.1.3.1. Meleklerin Müttakilere Hitabı

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ
(الْمُتَّقِينَ)

“Ama, yollarını Allah ve kitabıyla bulanlara: “Rabbimiz ne indirdi?” diye sorulduğunda onlar da, “Hayır indirdi” derler. Bu dünyada güzel hareket edenlere, güzel bir mükâfat var, ahiret evi ise elbette daha hayırlı. Yolunu Allah ve kitabıyla bulanların evleri, gerçekten de ne güzeldir.” (en-Nahl 16/30)

Münadi ve müttakiler arasında bir diyalog geçmekte münadiler “Rabbimiz ne indirdi?” sorusunu sormakta müttakiler ise “Hayır indirdi.” demektedirler. Cevapta hayır sözcüğünün kullanılması müminlerin rablerinin inzal buyurduğu emir ve nehiyelerinin asıl mesnedinin hayır olduğunu gayet iyi bilmeleri nedeniyledir.

Rablerinin kendilerine indirdiğine dayanarak bu hayır mefhumunun dünya ve âhirette güzellik olduğunu ifade ediyorlar.³⁶ Diyalogda soran kişi değil de soruya muhatap olan müttakiler öne çıkarılmıştır. Gaye müttakilerin tazim edilmesi denilebilir.

6.1.3.2. Diriliş Esnasında Günahkârların Allaha Hitabı, Rabbimizin Onlara Cevabı

(قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا)

“O: Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim!, der.”
(Tâhâ 20/125)

(قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيَّتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى)

“(Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!” (Tâhâ 20/126)

Allah Teâlâ ile günahkârlar arasında haşir esnasında bir diyalog geçmektedir. Günahkârlar “Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin?” demektedir. Allah Teâlâ ise onlara şöyle yanıt vermektedir: “Sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!” Âyetteki (حَشَرَ) fiili mazi kalıpta gelmiştir. Çünkü buradaki kişiye âyetler gelmiş, fakat bu kişi bunları ciddiye almamış veya yalanlamıştır. Tekzip ettiği şeylerin kesin gerçekleşeceğini anlatmak için fiil, mazi gelmiştir denilebilir. Çünkü geleceğe ait olaylar mazi kalıpla ifade edildiğinde olayın kesinlikle gerçekleşeceğine işaret edilmektedir.³⁷ Allah’ın âyetteki kişiyi kör olarak zikretmesi hem mecâzi hem de hakiki anlamı içermektedir. Dünyada hidayetten uzak durması mânevi körlüğü, ahirette ama olması ise hakiki körlüğü temsil etmektedir.³⁸

³⁶ Seyyid Kutub, *fî Zılâli'l-Kur’ân*, çev. İ. Hakkı Şengüler vd. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2003.), 9/184.

³⁷ Ziyâuddîn İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâir* (Kahire: Daru'n-Nahda, ts), 2/185.

³⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru'z-Zeytûniyye, 1984), 26/332.

6.1.3.3. Günahkârların Birbirleriyle Konuşmaları ve Birbirlerini Suçlamaları

(وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ)

“Kimi kimine yönelmiş olarak birbirlerine soruyorlar:”

(قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ)

“Gerçekten sizler bize sağdan gelip yanaşıyordunuz.” derler.

(قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ)

“Diğerleri de 'Siz zaten inanmamıştınız ki,' diye cevap verirler.” (es-Sâffât 37/25-27)

Âyetlerde günahkârlar arasında bir diyalog geçmekte ve hitap tartışma şeklinde cereyan etmektedir. Mücrimlere tabi olanlar “Sizler bize sağdan gelip yanaşıyordunuz.” demektedirler. Diğerleri ise “'Siz zaten inanmamıştınız.” diye cevap vermektedirler. Hıvârın çok kısa ve özlü bir şekilde tezahür ettiği görülmektedir. 26. âyette geçen (يَمِينِ) sözcüğünün birkaç şekilde anlaşılması mümkündür. Bu kelimeyi kuvvet anlamında alırsak “Siz güçlüydünüz biz zayıftık bu nedenle bizi kandırdınız.” demektir. Eğer kelimeyi iyilik anlamında ele alırsak o vakit anlam “Siz çağırdığınız yolun iyilik olduğunu söylediniz. Biz de size uyduk.” şeklinde anlaşılabilir.³⁹

6.1.3.4. Cennetliklerin Kendi Aralarındaki Konuşmaları ve Cennetlik Bir Kişinin Cehennemdeki Arkadaşına Seslenişi

(فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ)

“Birbirlerine dönüp soruşurlar.”

(قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي رَاقِدٌ)

“İçlerinden biri der ki, benim bir arkadaşım vardı.”

³⁹ Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'ân, 5/17.

(بِقَوْلِ أَيْتِكَ لَمَنْ الْمُصَدِّقِينَ)

“Derdi ki: Sen gerçekten inananlardan mısın?”

(أَيُّدًا مِثْنَا وَكُنَّا نُرَابًا وَعِظَامًا أَيْنًا لَمَدِينُونَ)

“Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman biz hakikaten cezalanacak mıyız?”

(قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ)

“Yanındakilere; Siz onu bilir misiniz? der.”

(فَاطَّلَعَ فَرَأَهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ)

“Bir bakar, onu cehennemin ortasında görür.”

(قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينَ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ)

“Ve ona) dedi ki: «Allaha yemin ederim, sen az kaldı beni de muhakkak helak edecektin». Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (seninle beraber cehennemde) hazır bulundurulardan olacaktım.”

(أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ إِلَّا مَوْتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ)

“Biz, bir daha ölmeyeceğiz değil mi? Ancak ilk ölümümüz müstesna ve azaplandırılmayacağız da.” (es-Sâffât 37/50-55)

Mezkûr âyetlerde cennetlikler önce kendi aralarında konuşmaktalar, içlerinden biri “Benim bir arkadaşım vardı.” demektedir. İnanmayan kişi mü’min arkadaşına “Sen gerçekten inananlardan mısın? Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman biz hakikaten cezalanacak mıyız?” sorusunu dünyada yönlendirmektedir. Soru inkâr ve şaşırma ve taaccüp anlamı içermektedir.⁴⁰ Mümin kişi arkadaşlarına âhirette “Siz onu bilir misiniz?” diye sormaktadır. Soruyu yönelten mü’min onu cehennemin ortasında gördüğünde şu ifade ve soruyla hıvârı sona erdirmektedir: “Allaha yemin ederim, sen

⁴⁰ Yûsuf, Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur'ân, 120.

az kaldı beni de muhakkak helak edecektin”. Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı ben de (seninle beraber cehennemde) hazır bulundurulardan olacaktım.” Biz, bir daha ölmeyeceğiz değil mi? Soru dünyada yeniden dirilmeyi inkâr eden arkadaşına yöneliktir ve alay anlamı içerir.⁴¹

6.1.3.5. Cennetlik Bazı Kimselerin Kendi Aralarındaki Konuşmaları

(وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ)

“Birbirlerine dönüp sorarlar”

(قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ)

"Daha önce biz âlemiz içinde (iken sonumuzdan) korkardık." dediler.

(فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ)

“Şimdi Allah, bize lütufta bulundu ve bizi, 'hücrelere kadar işleyen kavurucu' azaptan korudu.” (et-Tur 52/25-27)

Cennetlik müminler arasında âyetlerde bir diyalog geçmektedir. Birbirlerine dünyada iken “Akıbetimiz hakkında korkardık.” demektedirler. Akabinde topluca “Şimdi Allah, bize lütufta bulundu ve bizi, 'hücrelere kadar işleyen kavurucu' azaptan korudu” derler. Hıvâr muhalifler arasında değil aynı grup arasında geçmekte dinleyiciler bu kişilere benzemeye özendirilmektedir. Âyette zikredilen kişiler kıyamet gününden sakınarak yaşamışlar, kendileri ve aileleri dünya hayatına aldanmamışlar, Allah'ta onları kavurucu azaptan korumuştur.⁴²

⁴¹ Yûsuf, *Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur'ân*, 120.

⁴² Kutub, *fi Zılâli'l-Kur'ân*, 14/100-101.

6.1.3.6. Cehennemliklerin Birbirleriyle Konuşmaları

(هَذَا قَوْحٌ مُفْتَحٌ مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ أَنْهُمْ صَلَّوْا النَّارَ)

“(İnkârcı önderlere), “İşte şunlar da sizinle beraber cehenneme girecek olanlardır” (denince), “Rahat yüzü görmesin onlar! Onlar ateşe gireceklerdir” (derler).” (Sâd 38/59)

(قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَيَنْسَ الْقَرَارُ)

“Diğerleri, “Hayır, asıl rahat yüzü görmemesi gereken sizlersiniz; bizi bu duruma siz sürüklediniz. Ne kötü bir yer burası!” derler.” (Sâd 38/60)

(قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَرَدُّهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ)

“Ey rabbimiz!” diyecekler, “Bizi bu duruma sürükleyenlerin ateşte çekecekleri azabı bir kat daha arttır!” (Sâd 38/61)

Sâd Sûresi 59-61 âyetlerde üç grup arasında bir diyalog geçmektedir. Önce münadiler şöyle diyerek diyalogu başlatmaktalar: “İşte şunlar da sizinle beraber cehenneme girecek olanlardır.” Akabinde inkârcı önderler seslenmekte “Rahat yüzü görmesin onlar! Onlar ateşe gireceklerdir” derler. Daha sonra onlara tabi olanlar ise kendilerini saptırmaktan sorumlu tuttıkları kişilere şöyle seslenirler: “Hayır, asıl rahat yüzü görmemesi gereken sizlersiniz; bizi bu duruma siz sürüklediniz. Ne kötü bir yer burası!” Sahnede karşılıklı atışmalar ve lanetleşmeler görülmektedir. Dünyada iken bu iki grup birbirini seven dostlardı. O günse birbirlerine atıp tutan hasım kesileceklerdir.⁴³

6.1.3.7. Cehennem Bekçileriyle, Mücrimler Arasındaki Konuşma

Örnek 1

(وَقَالَ لَهُمْ خَرَائِفُ الْمَلَائِكَةِ عَلَيْكُمْ رَسُولٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِن حَقَّتْ
(كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ)

⁴³ Kutub, fi Zilâli'l-Kur'ân, 12/397.

“Bekçiler onlara, “İçinizden, size rabbinizin âyetlerini okuyup duyuran ve böyle bir günle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyaran bir elçi gelmedi mi?” diye soracak; onlar da “Evet geldi” diyecekler. Ama inkârcılar için artık azap hükmü kesinleşmiştir.” (ez-Zümer 39/71)

(قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ)

“Onlara, “İçinde ebedî olarak kalacağınız cehennem kapılarından girin içeri!” denilecek. (Vaktiyle) ululuk taslamış olanların kalacağı (bu) yer ne kötü!” (ez-Zümer 39/72)

Cehennem bekçileri ve cehennemlikler arasında bir diyalog âyetlerde geçmektedir. Bekçiler cehennemliklere “Sizi uyaran bir elçi gelmedi mi?” sorusunu sormaktalar. Buradaki soru onları ayıplamak amaçlıdır.⁴⁴ Ateşteki “Evet geldi.” demektedirler. Akabinde görevliler tarafından “İçinde ebedî olarak kalacağınız cehennem kapılarından girin içeri!” denilmektedir.

Diyalogda konuşmalardan sonra iki âyette de bir hüküm ifadesinin geçtiği görülmektedir. Birinci âyetin sonunda “Ama inkârcılar için artık azap hükmü kesinleşmiştir”, diğer âyetin sonunda ise “ululuk taslamış olanların kalacağı (bu) yer ne kötü!” denilmektedir. Diyalogla muhatapların olayı yaşıyor muş gibi olmaları sağlanmış, hüküm cümleleriyle de dinleyiciye bu kişilerin akıbetinin ne olduğu net bir şekilde açıklanmıştır.

Örnek 2

(وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ)

“Ateşte bulunanlar cehennemdeki görevlilere, “Rabbinize dua edin de bir günlüğüne olsun azabımızı hafifletsin!” diye seslenirler.” (el-Mü’min 40/49)

(قَالُوا أَوَلَمْ نَكُ تَأْتِيكُمْ رَسُولُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دَعُوا الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ)

⁴⁴ Ebussuûd, İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm (Beyrut: Dâru İhyâi't- Turâsi'l-'Arabî, ts), 7/264.

“Görevliler, “Peygamberleriniz size açık kanıtlar getirmemiş miydi?” diye sorarlar. “Evet, getirmişlerdi” cevabını verirler. O zaman görevliler, “Yalvarın durun şimdi; ama inkârcıların yalvarmaları boşunadır” derler.” (el-Mü’min 40/50)

Ateştekiler ve cehennem görevlileri arasında yukarıdaki âyetlerde bir diyalog geçmektedir. Zümer Sûresi 71-72. âyetlerin aksine önce cehennemliklerin bekçilere “Rabbimize dua edin de bir günlüğüne olsun azabımızı hafifletsin!” ifadesiyle hıvâr başlamaktadır. Görevlilerin “Peygamberleriniz size açık kanıtlar getirmemiş miydi?” sorusuyla devam etmektedir. Suçluların “evet ” cevabıyla devam etmektedir. Diyalog bekçilerin “Yalvarın durun şimdi; ama inkârcıların yalvarmaları boşunadır.” ifadesiyle sona ermektedir. Bekçilerden yardım isteyen kişiler dünyada peygamberlerin getirdiği risaleti yalanlamışlar, bunu da kendileri “evet” yanıtıyla itiraf etmektedirler. Bu kişilerin herhangi bir özrü de kalmamıştır. Sahne bu kişilerin yaşadığı çaresizlikle sona ermektedir.⁴⁵

6.1.3.8. Cennet Bekçilerinin, Cennetliklere Hitabı ve Cennetliklerin Allaha Hamd etmeleri

(حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طَابْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ)

“Nihayet oraya vardıklarında cennetin kapıları açılmış olacak; bekçileri onlara, “Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!” diyecek.” (ez-Zümer 39/73)

(وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ)

“Onlar da “Bize verdiği sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediğimiz yerinde mesken kurabileceğimiz yurt bağıslayan Allah’a hamdolsun!” diyecekler. (Bunun için) çalışıp çabalayanların ecri ne güzel!” (ez-Zümer 39/74)

⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5/153.

Hıvâr, cennet bekçilerinin cennetliklere “*Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete*” ifadesiyle başlamaktadır. Bekçilerin hitabında geçen (سَلَامٌ) kelimesinin nekra gelmesi cennetliklere tazim, (أَدْخُلُوا) emir fiili ise buyruk anlamından ziyade tazim, hürmet anlamındadır.⁴⁶ Aynı sûrenin müşriklerle ilgili bir önceki bölümünde cehennem kapılarının açık olduğu belirtilmemiş, cennetliklerle ilgili bu bölümde ise (وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا) ifadesi ziyade edilmiştir. Çünkü hapisanenin kapıları suçlular gelene kadar kapalı olur, onlar içeri girince tekrar kapanır. Sevinç ve mutluluk kapıları ise daima açık olur. Bu nedenle bu bölümde (وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا) ifadesinin kullanılması mana açısından uyumludur.⁴⁷ Diyalog cennetliklerin Rablerinin onlara verdiği nimetlere karşılık yaptıkları hamd ile sona ermektedir. Diyalogdaki sahne, gerginlik ve tartışmadan uzak sevinç ve huzurun hâkim olduğu bir atmosferi canlandırmaktadır.

6.1.3.9. Ateştekilerin Cehennem Bekçisi Malikle Konuşması

(وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِتُونَ)

“*Ey Mâlik, rabbin bizim işimizi bitirsin!*” diyecekler; o da “*Burada kalıcısınz.*” cevabını verecektir.” (ez-Zuhruf 43/77)

Cehennemlikler ve Cehennem bekçisi Malik arasında kısa bir diyalog geçmektedir. Suçlular “*Ey Mâlik, rabbin bizim işimizi bitirsin!*” demektedir. Malikin cevabı ise “*Burada kalıcısınz.*” olmaktadır. Bu ifade (إِنَّكُمْ مَاكِتُونَ) isim cümlesiyle tabir edilmiştir. İfadede gelen (إِنَّ) tekidi ve (مَاكِتُونَ) ismi fâili bu kişilerin cehennemde kalmalarının sürekliliğini vurgulamış ve oradan çıkma umutlarının olamayacağına

⁴⁶ Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr*, 3/89.

⁴⁷ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife 2013), 897.

işaret etmiştir.⁴⁸ Çünkü (إنّ) verilen haberin kesinliğini vurgulamakta, ismi fâil ise sürekliliğe delalet etmektedir.⁴⁹

6.1.3.10. Münafıkların Cennetliklerle Konuşması

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا (فَضْرَبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ)

“O gün münafıklar iman edenlere şöyle diyecek: Bize bakın ki nurunuzdan iktibas edelim, denilecek ki dönün gerinize de bir nûr araştırın, derken aralarına bir sur çekilmiştir, bir kapısı vardır: İçi: rahmet onda, dışı ise o cihetten azâb.” (el-Hadîd 57/13)

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ (وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ)

“(Münafıklar) onlara şöyle bağırlar: «Bizler sizinle beraber değil miydik? (Mü'minler): Evet, ama siz kendilerinizi fitneye soktunuz, gözettiniz, şüpheye düştünüz ve Allah'ın emri gelinceye kadar kuruntular sizi aldattı. O aldattıcı şeytan sizi (günahın zararı yoktur diye) Allah'a güvencirdi.” (el-Hadîd 57/14)

Âyetlerde münafıklarla, müminler arasında bir diyalog geçmektedir. Önce münafıklar söze başlamakta “Bize bakın ki nurunuzdan iktibas edelim.” demekteler müminlerin cevabı ise “Dönün gerinize de bir nûr araştırın.” olmaktadır. Münafıklar dünyada gerçekten inanmadıkları halde müslüman gibi görünmeleri nedeniyle cennetlikler tarafından böyle bir hitaba maruz kaldılar. Bu ifadeyle müminler aslında münafıklara eski hayatlarını hatırlatmaktalar. Münafıklar tekrar “Bizler sizinle beraber değil miydik?” sorusunu yöneltmektedirler. Müminler onlara “Evet, ama siz kendilerinizi fitneye soktunuz, gözettiniz, şüpheye düştünüz ve Allah'ın emri gelinceye kadar kuruntular sizi aldattı.” diyerek yanıt vermektedirler. Âyette özellikle nur aydınlık

⁴⁸ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-tenvîr, 25/265.

⁴⁹ Râzî, Mefâtihu'l-ğayb, 25/30.

kelimesinin seçilmesi münafıkların ikiyüzlülüklerini ortaya çıkarmakta ve örtülerini kaldırmaktadır. Müminlerin ise önlerinden ve yanlarından ışıklar saçmaktadır.⁵⁰

7. Monolog Şeklinde Hıvârlar

Araf ehlinin cennet ehli ve cehennemliklere hitabı, günahkârların canlarını teslim ederken yaptıkları konuşma, şeytanın cehennemliklerle konuşması, meleklerin, salih kullarla konuşması gibi mevzular monolog şeklinde aktarılmıştır. İfadelerde inşâî ve haberi cümleler kullanılmıştır.

7.1 Araf Ehlinin Cennet Ehli ve Cehennemliklere Hitabı

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا (وَهُمْ يَطْمَعُونَ)

“İki taraf arasında bir perde ve burçlar üzerinde her iki tarafı da simalarından tanıyan adamlar vardır; cennetliklere, «Size selam olsun» derler. Bunlar henüz girmeyen fakat cenneti uman kimselerdir.” (el-A'râf 7/46)

Âyette Araf ehlinin cennetliklerle tek taraflı bir konuşması geçmektedir. Yani kelim monolog şeklinde tezahür etmiştir. Araf ehli cennetliklere “Size selam olsun” demektedirler.

47. âyette ise Araf ehlinin ateş ehline yönelik tek taraflı bir hitabı görülmektedir. Şöyle ki:

(وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ)

“Gözleri cehennemlikler yönüne çevrilince: Rabbimiz! Bizi zalimlerle beraber bulundurma! derler.”

⁵⁰ Kutub, fi Zilâli'l-Kur'ân, 14/299.

48. âyette Araf ehli cehennemliklere seslenmekte ve önceki âyetlerde olduğu gibi tek taraflı bir hitabı örmekteyiz. Şöyle buyurulmaktadır:

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ أَمْوَالُهُمُ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ (عِنْدَكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ)

“A’râf ehli, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: “Ne topladığınız güç ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size bir yarar sağladı. Allah’ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?” (el-A’râf 7/48-49)

Âyette Araf ehlinin cehennemliklere yönelttikleri (أَمْوَالُهُمُ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ) istifham kınama amaçlıdır.⁵¹ Araf ehlinin cennetlikler ve cehennemliklerle diyalogunda muhatapların cevabına yer verilmemiştir. Burada verilmek istenen mesaj diğerlerinin cevabından ziyade onların durumunu ortaya koymak olunca bu üslup tercih edilmiş olabilir. Diğer taraftan Kuran’a muhatap olanların da olaya müdahil olmaları sağlanmış onları daha derin bir düşünceye sevk etmiştir denilebilir.

7.2. Günahkârların Ölürken Yaptıkları Konuşmalar

(الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ)

“Melekler, kendi nefislerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında, Biz hiç bir kötülük yapmıyorduk diye teslim olurlar. Hayır, şüphesiz Allah, sizin neler yaptığınızı bilendir.” (en-Nahl 16/28)

Âyette meleklerin kendi nefislerine zulmedenlerin canlarını alışı zikredilmekte diğer taraftan ise zalimlerin “Biz hiç bir kötülük yapmıyorduk.” diye bir monoloğu zikredilmektedir. İfadenin sonunda ise tekidli (إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) bir ifade gelmiştir. Çünkü bu kişiler bir önceki cümlede (مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ) hiçbir kötülük

⁵¹ Yûsuf, Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur'ân, 49.

yapmadıklarını iddia etmektedirler. Bunların yanıtına uygun olarak “Allah yaptıklarınızı bilir.” hüküm cümlesi tekidli gelmiştir. Kişi haberi inkâr ettiğinde tekidle bildirmek gerekli olmaktadır.⁵²

7.3 Şeytanın Cehennemliklerle Diyalogu

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَوْلَا أَنْفُسُكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنَّمَا كَفَرْتُمْ بِمَا أَشْرَكْتُمْوَن (من قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)

“Ve her şey olup bittikten, hüküm yerine geldikten sonra Şeytan: "Gerçek şu ki, Allah size gerçekleşmesi kaçınılmaz bir söz vermişti! Ben size birtakım sözler verdim ama sizi hep yüzüstü bıraktım. Yine de benim sizin üzerinizde gerçekte bir nüfuzum yoktu: Sizi sadece çağırıyordum; siz de (bu çağırığa) icabet ediyordunuz. Bunun içindir ki, beni suçlamayın, yalnızca kendinizi suçlayın. Ne ben sizin imdadınıza yetişecek durumdayım; ne de siz benim imdadıma yetişebilecek kimselersiniz; çünkü, bakın ben, sizin vaktiyle beni (Allah'a) ortak koşmanızda bir doğruluk payı olduğunu her zaman reddetmişimdir". Doğrusu, tüm zalimleri çok can yakıcı bir azap beklemektedir.” (İbrahim 14/22)

Âyette şeytanla cehennemlikler arasında tek taraflı bir monolog geçmektedir. Şeytan “söz verme yüzüstü bırakma” gibi yaptığı yanlışlarını zikretmekte, akabinde “Benim sizin üzerinizde bir nüfuzum yoktur.” demektedir. Şeytan neredeyse kendine yönelik gelebilecek her türlü eleştirilere kendi cephesinden cevap vermiştir. Rabbimiz cehennemliklerin itirazını zikretmemiş, aksine sonucu dinleyiciye bırakmıştır. Zaten hıvârın da amacı kelamı uzatmak değil, muhataba mesajı daha etkili bir şekilde ulaştırmaktır. Âyette (إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ) Allah'ın vadinin gerçekliği (إِنَّ) ve (وَعَدَ) mefulü mutlakıyla iki tekidle pekiştirilmiştir.⁵³ Şeytanın vadi olan (وَعَدْتُكُمْ) ifadesinde tekid kullanılmamıştır. Çünkü şeytan vadini tutamadığını

⁵² Mesud b. Ömer Taftâzânî, *Muhtasarul-me'ânî* (İstanbul: Haşimi Yayınları, 2017), 66.

⁵³ Muhyiddîn Dervîş, *İ'râbu'l-Kurâni'l-Kerîm ve beyânuhû* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992), 5/181

(فَأَخْلَقْتُمْ) fiiliyle ifade etmiştir. Suçlulara verilecek azabı anlatan ifadenin (الظَّالِمِينَ لَهُمْ) isim cümlesi ve tekidli gelmesi ayrıca haberin (لَهُمْ) şeklinde şibih cümle olması, azabın kesintisiz ve sürekli olacağına işaret etmek içindir. Azap kelimesinin (عَذَابٌ) nekra gelmesi azabın korkunçluğunu daha da artırmaktadır. Çünkü bir lafız nekra geldiğinde kimi yerlerde ta'zîm anlamı içerir.⁵⁴ İfadede yer alan (الْيَوْمَ) sözcüğü de nekranın tazim anlamında anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

7.4 Kâfirlerin Hitabı

(مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَسِيرٍ)

“Çağırıcıya (İsrâfil’in sesine) doğru koşarak, kâfirler (bu kıyamet gününde şöyle) diyecektir: “- Bu çok şiddetli bir gündür.” (el-Kamer 54/8)

Bir münadi ve bu sese cevap veren kâfirlerin diyalogu âyette geçmekte ve sadece kâfirlerin konuşması takdim edilmektedir. Kâfirlerin “bu çok şiddetli gündür.” ifadesinde geçen (يَوْمَ) kelimesinin nekra gelmesi o günün dehşetini ortaya koymakta ve (عَسِيرٍ) sıfatı da korkunçluğu daha da artırmaktadır.⁵⁵

7.5 Meleklerin, Salih Kullarla Konuşması

(إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ (تُوعَدُونَ)

“Rabbimiz Allah’tır” deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: “Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!” (Fussilet 41/30)

⁵⁴ Abdurrahman Ebu Bekir Suyûtî, *el-İtkân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Mustafa Şeyh Mustafa (Beirut: Muessesetu’r-Risâle, 2008), 405.

⁵⁵ Ebusuûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, 8/168.

(نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ)

“Biz, dünya hayatında da âhirette de sizin dostunuzuz. Orada, çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Allah’tan bir ikram olarak sizin için canınızın çektiği her şey bulunacaktır” (Fussilet 41/31)

Mezkûr âyetlerde meleklerle sıratı müstakim üzerine olanlar arasında bir diyalog geçmektedir. Fakat sadece meleklerin hitabı yer almaktadır. Melekler müttakilere korkma ve, kederlenmenin olmadığını ve cennet müjdesini vermektedirler. Diyalogun son âyetinde verilen müjdelere isim cümlesi (وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ) ve haberlerinin de isim (نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ) (تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ) ve şibih cümlesi (لَكُمْ) şeklinde geldiği görülmektedir. Bu kullanım müjdelerin sürekliliğine işaret etmektedir.

7.6 Kıyamet Günü Kâfirlerin Allah’a Seslenişleri

Örnek 1

(وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ آصَلْنَا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَفْدَانِنَا لِيَكُونُوا مِنَ الْأَسْفَلِينَ)

“İnkâra sapsmış olanlar şöyle diyecekler: “Rabbimiz! Bizi saptıran şu cinleri ve insanları bize göster, onları ayaklarımızın altına alalım ki herkesten daha çok aşağılanmış olsunlar!” (Fussilet 41/29)

Cehennemliklerin rablerine seslenişi âyette dile getirilmektedir. Diyalogda iki taraf bulursa da sadece günahkârların sözlerine yer verilmekte Allah’ın herhangi bir yanıtı yer almamaktadır. Rabbimiz bunları muhatap almayarak dinleyicinin daha çok onların çaresizliğiyle baş başa kalmasını istediği düşünülebilir.

Örnek 2

(لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ)

“Muhakkak ki, sen bundan bir gaflet içinde idin, imdi senden perdeni kaldırıp açtık, artık bugün senin gözün keskindir.” (Kâf 50/22)

Bu metinde bir monolog görülmekte, kıyameti yalanlayan kişiye hitap yapılmaktadır. Günahkâr dinleyici konumundaki kişiye söylenen “Perdeni kaldırdık, bugün senin gözün keskindir.” ifadesi, dünyada gözün kulağın kalbin hakikati görmüyordu. Dünyada gaybi olanlar artık gözünle de görülmektedir denilmektedir.⁵⁶ Bu kişinin yaşayacağı korku ve endişenin boyutları dinleyiciye bırakılarak onun düşünmesi ve faal olması sağlanmaktadır.

7.7 Allah’ın Zalimler ve Yoldaşlarının Toplanması ve Sorgulanması için Meleklerle Hitabı

(اُحْشِرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ۗ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ)

“(Allah, görevlilere buyurur:) “Toplayın o zalimleri, onların yoldaşlarını ve Allah’ın dışında taptıklarını! Hepsini cehennem yoluna sürün!” (es-Sâffât/22-23)

(وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ۗ مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ)

“Ve durdurun onları; çünkü sorguya çekilecekler! (Ey inkârcılar!) Size ne oldu ki şimdi birbirinize yardım etmiyorsunuz?” (es-Sâffât 37/24-25)

Bahse konu âyetlerde tek taraflı bir hitap görülmektedir. Allah Teâlâ görevlilere suçluların toplanması cehenneme sevki ve sorguya çekilmelerini bildirmektedir. Fakat görevlilerin herhangi bir konuşma ve cevabı yer almamaktadır. Monologda emir (قِفُوا/اُحْشِرُوا/اهْدُوا / قِفُوا) fiillerinin kullanıldığı görülmektedir. (قِفُوا/اُحْشِرُوا) emir fiilleri tehdit ve korkutma; (اهْدُوا) ise alay maksatlıdır.⁵⁷ Rabbimiz 25. âyette onlara niçin yardımlaşmadıklarını (مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ) şeklinde sormaktadır, bu soru tahkir ve alay amaçlıdır.⁵⁸

⁵⁶ Sâbûnî, Safvetu’t-tefâsîr, 3/245.

⁵⁷ Ebussuûd, İrşâdu’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm, 7/188.

⁵⁸ Ebussuûd, İrşâdu’l-akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm,7/188.

7.8 Kitabını Soldan Alan Kişinin Konuşması

(وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهِ)

“Kitabı soldan verilen ise şöyle der: -Eyvah, keşke kitabım verilmeseydi.”

(وَلَمْ أَدْر مَا حِسَابِيهِ يَا لَيْتَهَا كَانَتْ الْقَاضِيَةَ)

“Şu hesabımı hiç bilmemiş olsaydım! Keşke o (ölüm her şeyi) kesip bitirseydi.”

(مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهِ هَلَّاكَ عَنِّي سُلْطَانِيهِ)

“Malım bana fayda sağlamadı. Gücüm yok oldu gitti.”

(خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ثُمَّ الْجَحِيمِ صَلُّوهُ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ)

“Onu tutun ve bağlayın Sonra onu cehenneme atın Sonra da onu, yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire bağlayınız ” (el-Hâkka 69/25-32)

Âyetlerin ilk bölümünde kitabını soldan alan bir kişinin monoloğuna şahit olmaktayız. Bu kişinin iç dünyasında yaşadığı çaresizlik diyalog yoluyla somutlaştırılmakta ve dinleyicinin bu sahneyi izlemesi sağlanmaktadır. Diyalogun ikinci bölümünde ise Allah ve zebanileri görülmekte ayrıca Allah'ın bu suçlu kişiye yapılacaklarla ilgili zebanilere verdiği emirler (اسْلُكُوهُ/غُلُّوهُ/خُذُوهُ/صَلُّوهُ) yer almaktadır. Emirlerde geçen kelimeler, ateşe atma, tutma, yakalama, bağlama, anlamlarına gelmektedir. Sanki bir suçlunun tutuklanması ve cezalandırılması diyalogdaki emirlerle somut hale getirilmektedir. Emirler silsilesi içindeki (ثُمَّ الْجَحِيمِ صَلُّوهُ) ifadesindeki (الْجَحِيمِ) kelimesinin öne geçirilmesi, fiile sadece ve ancak manaları katmak içindir. Yani başka yere değil ancak onu cehenneme atın demektir.⁵⁹

⁵⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 1993), 8/318.

Sonuç

Kıyamet ve âhirete dair konularda Kur'ân'ın farklı üsluplar kullandığı görülmektedir. Sık kullanılan üsluplarda biri de hıvâr üslubudur. Çünkü bu üslup dinleyicinin sanki olayları yaşıyormuş gibi hissetmesine sebep olmakta ve konular somut hale gelmektedir. Diyaloglar kimi yerde cennetlikler kimi yerde suçlular arasında geçmektedir. Bazen de cennetlik ve cehennemlikler veya bunlarla melekler arasında vuku bulmaktadır. Hıvâr kimi yerlerde iki grup veya daha çok taraflar arasında bazı yerlerde ise bir tarafın konuşup diğer grubun dinlemesi şeklinde tezahür etmektedir. Dinleyiciyi daha çok düşündürmek veya konuşmayan tarafın söyleyeceklerinin bir öneminin olmaması nedeniyle bu yöntemin kullanıldığı düşünülebilir. Diyaloglarda anlatımın doğası gereği istifhamlar ve emirler kullanılmıştır. İstifhamlar cevap almaktan ziyade kınama, inkâr, şaşırma anlamı içermektedir. Hitaplarda kullanılan emirler ise tazim, kınama tehdit ve tahkir maksatlı kullanılmıştır. Diyaloglarda haber cümlelerinin bazılarında verilen bilginin kesinliğini ifade için muktezayı hale uygun olarak tekid edatı kullanılmıştır. Ayrıca haberin kesinliğini vurgulamak için fiil mazi; dinleyicilere olayı yaşıyormuş gibi hissettirmek içinde fiil muzari kullanılmıştır.

Kaynakça

- Abbas, Hüseyin. *Kasasu'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 2010, s. 47.
- Abdullah b. Hamid, b.Salih. *Usulü'l-hıvâr ve âdâbühu fi'l-İslam*. Cidde, Dâru'l-Menâra, 1994.
- Ali Ferhâat, Yûsuf. *Hıvar usulühü ve zavabitühü fi eseri daveti'l-İslamiyye*. Gazze: Câmiatü'l -İslamiyye , Gazze Usulü'd-Din, 2005.
- Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2013.
- Demir, Ömer-Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Dervîş, Muhyiddîn. *İ'râbu'l-Kurâni'l-Kerîm ve beyânühû*. 10. Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992.
- Ebussuûd, Muhammed. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-‘Arabî, ts.
- Erdinçli, Ahmet. “*Kuran Diyaloglarında Üslûp Çeşitleri*” Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4/ 1 (Haziran -2016), 81-100.
- Fadlallah, Muhammed Hüseyin. *el-Hıvâr fi'l Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Melik, 5.Baskı,1996.
- Kazvînî, Hatîb. *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belağa*. thk. İbrahim Şemsettin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 2003.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. çev. İ. Hakkı Şengüler vd. 16 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2003.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru'z-Zeytûniyye, 1984.
- İbnu'l-Esîr, Ziyâuddîn. *el-Meselu's-sâir*. Kahire: Dâru'n-Nahda, ts.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 3.Baskı, 1993.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.

- Mahmûd Yûsuf, Abdurrahim. *Uslûbu'l-istifhâm fi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Mektebetu'l-Ğazâlî, 2000.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-Vesît*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'd-Da'va, ts.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Türası'l-Arabî, 3. Baskı, 1999.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 4. Baskı, 1981.
- Suyûtî, Abdurrahman Ebu Bekir. *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Şeyh Mustafa. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2008.
- Şayib, Ahmed. *el-Üslûb*. Kahire: Mektebetü'n-Nahda li Mısıryye, 2003.
- Şemsettin, Muhammed. *el-Hıvâr âdâbüh ve müntaleğâtüh ve terbiyetü'l-ebnaâi aleyh*. Riyad : Merkezü'l-Melik Abdülazîz li'l-Hıvâri'l-Vatanî, 2007.
- Şevkânî, Muhammed Ali. *el-Fethu'l-Rabbânî min fetâve'l-İmami's-Şevkânî* thk. Ebû Muhammed Subhî. 12 Cilt. Yemen, Mektebetü li Cebeli'l-Cedîd, ts.
- Şevir, Muhammed – Sakhan, Abdullah. *el-Kavâidü'l-hıvâri'l-fa'âl*. Riyad, Mektebetü'l-Melik Fehd, 10. Baskı. 2010.
- Taberî, Muhammed b. Cerir. *Tefsîru't-Taberî*. thk. Beşşâr Ahmed Mâruf. 7 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Taftâzânî, Mesud b. Ömer. *Muhtasaru'l-me'ânî*. İstanbul: Haşimi Yayınları, 2017.
- Tayyib, Ahmed. “Münazara” *Mevsûatü'l-mefâhimi'l-İslamiyyeti'l-âmme*. Mısır: Meclisü'l-Ala Şüûni'l-İslamiyye. ts.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı Romanın Unsurları 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2001.
- Ünsel, Ziya. *Hitâbet Sanatı ve Meşhur Hatipler*. İstanbul: Fuad Gücüyener Yayınları, 1950.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 1993.

Zemahşerî. *Esâsü'l-belağ*. thk. Muhammed Basil Uyûnü's-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütüb, 1998.

Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Turâs, 1984.